

Julijana Beli-Genc, Milica Pasula
Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu
goenczj@gmail.com, milicapasula@yahoo.com

UDC 821.112.2-31.09 Berger R.
Originalan naučni rad

PORODICA GETE U ROMANU *GRETHEN* AUTORKE RUT BERGER¹

Savremena nemačka spisateljica Rut Berger opisuje u svom romanu *Grethen* iz 2007. godine sudbinu mlade sluškinje Suzane Margarete Brant. U širokom spektru prominentnih istorijskih ličnosti frankfurtskog društva druge polovine 18. veka posebna pažnja poklonjena je porodici Gete. U radu se daje karakterizacija likova članova porodice i analiziraju se njihovi interpersonalni odnosi u intertekstualnom kontekstu.

Ključne reči: Rut Berger, porodica Gete, karakterizacija likova, interpersonalni odnosi

Savremena nemačka autorka Rut Berger, lingvista sa akcentom na hebreistici i istoričarka, objavila je 2007. godine svoje delo *Grethen* sa podnaslovom *Jedan frankfurtski krivični slučaj* [*Ein Frankfurter Kriminalfall*] i žanrovskom odrednicom „Istorijski roman“. Glavni lik romana, čija se radnja odvija od početka avgusta 1770. do 14. januara 1772. godine, najpoznatija je nemačka čedomorka Suzana Margareta Brant [Susanna Margaretha Brandt]. U okviru glavne radnje opisan je kratki i tragični životni put ove mlade služavke u jednoj neuglednoj gostionici koju u romanu svi likovi oslovljavaju sa Suzan: zavodjenje, sakrivanje i nepriznavanje trudnoće ni sebi ni drugima, strašni čin čedomorstva, sudski spor i na kraju neminovno pogubljenje. „Neki bi rekli da Suzan nije umrla uzalud“ (Berger 2007: 453), jer je posle smrti postala slavna zahvaljujući Johanu Volfgangu Geteu – upravo njen slučaj je poslužio kao inspiracija za uvođenje lika Grethen u prvi deo njegove kultne tragedije *Faust*.

Johan Volfgang Gete, glasoviti književnik [„Dichterst“], klasik nemačke literature, i njegova dela nisu samo predmet izučavanja nauke o književnosti; već

¹ Ovaj rad je nastao u okviru zajedničkog projekta Odseka za germanistiku Filozofskog fakulteta i Instituta za nemački jezik i književnost Pedagoškog fakulteta u Frajburgu, pod pokroviteljstvom i uz podršku fondacije DAAD.

za života i sam Gete postaje književni lik. Taj trend literarizovanja Getea nastavlja se tokom 19. i 20. veka, a prisutan je i u savremenoj nemačkoj beletristici, posebno u romanesknoj formi. U većini dela Gete se javlja kao glavni junak, dok je u nekim samo jedan od aktera.

U romanu Rut Berger jedna od sporednih radnji koncentrisana je oko ugledne frankfurtske patricijske četvoročlane porodice Gete. Ona obuhvata vreme od 3. avgusta 1771. godine, kada sin Johan Wolfgang, pripremajući se u Štrasburgu za polaganje ispita za sticanje licencijata prava, zajedno sa korepetitorom prorađuje jednu od ispitnih teza, vezanu za infanticid, pa sve do spektakularnog pogubljenja Suzan, 14. januara 1772. godine, koje među ostalom publikom prati i Gete zajedno sa sestrom i prijateljima. Zahvaljujući analepsama prezentuju se pojedinosti iz njihove prošlosti koje objašnjavaju i motivišu njihove postupke i relacije. U epilogu [„Nachrede. Für die, die wissen möchten, wie es weiterging“] ukratko se predočava dalja sudbina svakog člana porodice pojedinačno.

Wolfgang je prvi iz porodice Gete koji se uvodi u delo. Inicijalna karakterizacija lika koncentrisana je na dva životna domena: studije i žene, pri čemu njegovo ponašanje ni u jednom od njih ne zavređuje pohvalu. Pripovedač ga prikazuje kao lenjog, površnog i nezainteresovanog studenta, koji studije završava minimalistički, licencijatom a ne doktoratom, i to samo zato da bi donekle udovoljio ocu. U opisu Getea kao muškarca narator ističe njegovu potrebu da se zaljubljuje i voli i da devojke vole njega, ali i njegov strah od bilo kakvog vezivanja. Friderika Brion, ćerka zezenhajmskog sveštenika, kojoj se strastveno udvarao, budeći u njoj izvesna očekivanja vezana za zajedničku budućnost, koja ga je po njegovom ubeđenju zadivljeno kovala u zvezde, već na početku radnje za okrutno nadmenog i proračunatog Wolfganga nije više voljena devojka nego neugodan problem koji što pre treba da postane prošlost:

„Wie naiv war sie eigentlich? Es hätte ihr doch klar sein müssen, dass er nicht auf Brautschau in Straßburg war! Eine Jugendliebe kommt und geht [...] dann wird ihm eine Frankfurter Braut aus gutem Kaufmanns- oder Bankierhause natürlich dank Beziehungen und Geld viel besser zupass kommen als ausgerechnet eine naive Pfarrerstochter aus einem Dorf bei Straßburg“ (Berger 2007: 88-89).

Volfgang je krajnje nezadovoljan, jer smatra da postojeća, društveno prihvaćena nejednakost u međupolnom odnosu šteti njegovom ugledu: dok se devojci lako oprašta prekid veze sa muškarcem koga je nekada volela, dotle je muškarac koji raskida, bez obzira na motive, u očima sveta po pravilu nitkov. Volfgang doslovno beži od Friderike u Frankfurt i kukavički joj ostavlja samo oproštajno pismo. Upravo u opisu rastanka Volfganga od Friderike evidentna je intertekstualnost u odnosu na početak Geteovog romana *Jadi mladog Vertera* [*Die Leiden des jungen Werthers*]: „[...] indem er erst einen Brief an seinen Freund Langer schrieb des Inhalts, er sei verdammt froh, morgen endlich von hier wegzukönnen [...]“² (Berger 2007: 332). Uostalom, po nekim svojim osobinama, pre svega po nadmenosti i egoizmu Volfgangov lik umnogome podseća na Vertera.

Nekoliko decenija nakon njihovog rastanka Gete će u svojoj autobiografiji Frideriku okarakterisati kao veselu, naivnu, uvek dobro raspoloženu devojkicu (Goethe 2007: 496). Za razliku od nje, u autobiografiji kao i u romanu Rut Berger, Friderikina sestra Olivija je predstavljena kao realnija i razboritija: „die kluge Olivie“ (Berger 2007: 89), „Olivie [...] war voraussehender und offener“ (Goethe 2010: 543) – očigledno su to osobine koje Volfgang više ceni, pre svega jer pogoduju njegovim namerama, a osim toga korespondiraju i sa njegovim karakterom. Kada detektuje neku od svojih osobina kod drugih ljudi, onda je po pravilu odmah glorifikuje.

Friderikino pismo, koje Volfgang čita kasnije u Frankfurtu, odiše tugom, razočarenjem i besom zbog spoznaje da ju je Volfgang besramno iskoristio delom za zabavu, a delom kao muzicu za svoje pesme³, da bi je na kraju ostavio bez konkretnog razloga i bez pozdrava. Međutim, Volfganga najviše pogađa Friderikino odbijanje svake dalje korespondencije, koju je on, uprkos svemu, priželjkivao kao jedno živahno, pomalo pikantno prijateljstvo preko pisama (Berger 2007: 382). Iako oseća nelagodu, pa možda donekle i potisnutu krivicu zbog ishoda njihove veze – jer se o iskrenoj patnji ne može govoriti – kod Volfganga preovlađuju pre svega bezobzirnost i egoizam koje pripovedač nijednog trenutka ne pokušava da prikrije. Međutim,

2 „Wie froh bin ich, dass ich weg bin!“ (Goethe 2002: 9). U pismu, koje je takođe upućeno prijatelju, Verter navodi razlog svog odlaska i potrebu za promenom: udaljevanje od Leonore, devojke koja je zaljubljena u njega, pri čemu on sebe ne smatra krivim što joj nije uzvatio ljubav. U *Verteru* se takođe spominje i sestra ostavljene devojke.

3 Friderika se priseća pesme *Ruža na poljani* [*Heidenröslein*] koju je Volfgang napisao tokom jednog od svojih boravaka u Zezenhajmu i sa zaprepašćenjem shvata da je ruža koju je dečak iz pesme otkinuo zapravo ona (Berger 2007: 381).

kad god se pomene sudski spor protiv čedomorke, koju je zaveo, pa zatim napustio jedan muškarac poput „ptice selice“, (Berger 2007: 371, 383) o kojoj bruji ceo grad, Wolfgang svaki put oseća krivicu zbog svog ponašanja prema Frideriki.

Wolfgangov odnos prema ocu često je povezan sa domenom studija, odnosno karijere. U tom kontekstu sin uglavnom ocu stvara brige i glavobolje, između ostalog i zbog nedostatka ozbiljnosti, koju nije bio prinuđen da razvije, jer mu je zahvaljujući nadarenosti i sposobnosti da razmišlja munjevitom brzinom sve išlo od ruke. Iako je izložen stalnim očinskim kritikama i prebacivanjima zbog neodgovornosti i nesposobnosti da završi ono što započne, Wolfgangu je ipak stalo da se otac ponosi njime⁴. Sličnosti između dva književna lika, Vertera i Getea, mogu se pronaći i u njihovoj potrebi da budu priznati od strane društva, ali pre svega od očinske figure.

Wolfgangov povratak u rodni Frankfurt protiče u euforičnom raspoloženju (Berger 2007: 331), jer za njega putovanje predstavlja oslobođenje od odgovornosti i beg od obaveza. Usput sreće dečaka sa harfom i spontano odlučuje da ga povede sa sobom, jer mu se dopao, pre svega zato što je umeo pažljivo da sluša njegove priče, dakle, jer je bio pogodno ogledalo za njegovu narcisoidnu ličnost.⁵ Međutim, već nadomak kuće Wolfgangu pada na pamet zabrinjavajuća pomisao da bi dečak mogao da na sebe skrene pažnju porodice i na taj način umanjí svečani trenutak njegovog dolaska i značaj njegove veličine. Činjenica da otac nije kod kuće već predstavlja težak udarac njegovom egu, a negodovanje majke zbog nepozvanog gosta u potpunosti osujećuje očekivanu grandioznost njegovog povratka. Ova epizoda je opisana i u Geteovoj autobiografiji, a odluku da povede sa sobom dečaka on tu objašnjava svojom ekscentričnošću (Goethe 2007: 548).

Sledeći domen koji se u romanu tematizuje je Wolfgangova književna delatnost. On ne želi da provede život kao advokat ili savetnik u skućenoj atmosferi Frankfurta, kako je to umesto njega isplanirao njegov otac. Wolfgang namerava da se u potpunosti posveti pisanju, a za svoj književni proboj priželjkuje nešto još neviđeno, revolucionarno. Najavljuje rad na drami o doktoru Faustu u neizveštačenom šekspirovskom maniru. Međutim, motiv čedomorke koji namerava da inkorporira u građu knjige za narod još uvek je opasan po njegov duševni mir, jer je još uvek pod

4 „Eben das war ein Grund für Wolfgangs beschwingte Stimmung während der ganzen Heimreise: dass der Vater jetzt stolz auf ihn sein müsse [...]“ (Berger 2007: 333).

5 „Wolfgang seinerseits hatte es schon immer genossen, sich Jüngeren gegenüber als Förderer und großzügiger Lehrmeister zu betätigen“ (Berger 2007: 333).

snažnim utiskom Friderikinog pisma.

Volfgangova megalomanija i ekscentričnost obeležavaju i proslavu „Šekspirovog dana“ u kući porodice Gete. Porodična podela uloga je bila sledeća: dok je Volfgang slavio, otac je plaćao⁶ (Berger 2007: 369). Na proslavu imendana svih Vilhelma i Viljema⁷ on je, među ostalima, u goste pozvao Herdera⁸ i druge svoje prijatelje iz Štrasburga, ali nijedan od njih se nije odazvao, omalovažavajući na taj način proslavu, ali i domaćina. Uprkos tome, Volfgang ne tuguje, naprotiv, oseća se kao vrhovni sveštenik Šekspirovog kulta (Isto: 369–370).

Volfgangovo samoljublje i egocentrizam oslikavaju se i u njegovom tumačenju razloga učestalih poseta Georga Šlosera. On je uveren da je jedino moguće objašnjenje, kao i u svim prethodnim sličnim slučajevima, Šloserovo bezgranično divljenje njegovoj ličnosti: „Er übertreibt es wirklich mit dieser Anhänglichkeit, dachte Wolfgang. [...] diese guten, lieben, aber etwas lästigen Bewunderer, die seine Genialität, sein Charisma umschwärmten und nicht genug von ihm bekommen konnten“ (Isto: 442). Pripovedač u epilogu ironično primećuje da tek nakon veridbe Kornelije i Šlosera Volfgang postaje svestan pravog razloga poseta: „Es überraschte niemanden, als sie [Cornelie] sich mit Georg Schlosser verlobte. Bis auf Wolfgang, der aus allen Wolken fiel. Er nahm es sowohl Cornelie als auch Georg übel, dass sie auf die Idee kamen, einander näher zu sein als ihm“ (Isto: 449). Osećanje ljubomore Gete u svojoj autobiografiji objašnjava time što je od sestre, prema kojoj je osećao veliku bliskost, očekivao da će mu ranije saopštiti svoju vezu sa Šloserom (Goethe 2007: 600).

Zajedno sa sestrom Volfgang prisustvuje javnom saslušanju Suzane Margarete Brant i to isključivo kao hladnokrvni posmatrač koji objektivizuje žrtvu, i koji je čak u prvi mah razočaran njenim izgledom (Berger 2007: 387). Bez trunke

6 U svojoj evidenciji izdataka za domaćinstvo Geteov otac beleži: „Dies Onomasticus Schackspear“ (Goethe 1982: 691).

7 Prema protestantskom kalendaru 14. 10. 1771. godine je bio imendan svih Vilhelma. Za organizaciju ove proslave Getea je inspirisao izveštaj o trodnevnom slavlju koje je održano od 6-8. 9. 1769. u Šekspirovu čast u njegovom rodnom mestu na inicijativu glumca Garika (<http://www.jgoethe.uni-muenchen.de/leben/shakesp.html>).

8 U jesen je Gete poslao Herderu pismo sledeće sadržine: „Meine Schwester macht mich noch einmal ansetzen. Ich soll Sie grüßen, und Sie auf den 14. Oktober invitiren, da Schackespeares Namenstag mit großem Pomp hier gefeiert werden wird. Wenigstens sollen Sie im Geiste gegenwärtig sein, und wenn es möglich ist, Ihre Abhandlung auf den Tag einsenden, damit sie einen Theil unsrer Liturgie ausmache“ (Goethe 1887: 3).

empatije, Wolfgang u čedomorki vidi samo pogodan lik za svoju tragediju. I kasnije dok sluša priče o toku suđenja, on zamišlja radnju svog budućeg dela. Umesto saosećanja ističe svoj *credo* u starozavetnom duhu: život za život (Isto: 417). Dokle god se ne radi o njemu, pravda je za njega crno-bela i oni koji su oduzeli život ne zaslužuju ublažavanje kazne, bez obzira na olakšavajuće okolnosti, jer im ublažavanje po njegovom mišljenju ne bi donelo unutrašnji mir. Štaviše, željan senzacije, on odlučuje da prisustvuje pogubljenju, koje doživljava kao svojevrsnu predstavu (Isto: 424).

U epilogu je prikazan dalji životni put Getea: od poznanstva u Veclaru koje je inspirisalo nastanak *Vertera*, preko Vagnerove krađe Geteove ideje za dramu o čedomorki, do Geteovog učešća u sudskom procesu protiv čedomorke u Vajmaru, opet sa nepromenjenih konzervativnih pozicija, za razliku od znatno liberalnijih koje je zastupao vajmarski vojvoda. U Vajmaru je Gete mogao sebi da dopusti da ima i ljubavnicu, Kristijanu Vulpjus – pa i vojvoda je imao jednu. Kristijana je pripadala tipu žena koji mu se sviđao: bila je mala, slatka, napućena. Ubrzo se kao domaćica uselila u njegovu kuću, rodila mu sina, što je u plemićkim krugovima, u kojima se kretao, smatrano krajnje nedoličnim i neprihvatljivim. Neka gospoda su ga, doduše, izopštila iz svojih kuća, ali je zato uspeo da izbegne Kristijanino proterivanje iz Vajmara zbog rađanja vanbračnog deteta. Međutim, uprkos društvenom usponu i književnoj slavi, za građane Frankfurta on je ostao onaj isti „nestalni, zgodni šarmer“ koji poput oca nije voleo da radi, tako da narator zaključuje da se sem gospođe savetnikovice i njenih pozorišnih prijatelja u Frankfurtu niko nije posebno interesovao za Wolfganga Getea. Uostalom, ko li je to? (Isto: 459)

Rut Berger nije glorifikovala, pa čak ni štedela Getea. Uz pomoć finog ironičnog prosede on je predstavljen pre svega kao narcisoidna ličnost, megaloman i oholi egoista, jednom rečju on je jedan od najnegativnije portretisanih likova u romanu.

Najviše prostora i interesovanja posvećeno je Wolfgangovoj sestri **Korneliji** ili Kornelhen, kako su joj tepali otac i brat. Ona se u delo uvodi opisom fizičkog izgleda, pri čemu Rut Berger tehnikom montaže integriše pojedine delove teksta iz Geteove autobiografije u upečatljiv portret sestre: visoka, bleđa, visokog čela i sa očevim nosom, koža lica joj je puna bubuljica i ožiljaka kao i bratovljeva, uskog lica,

poput opatice ili svetece⁹ (Berger 2007: 140). Nedostatak fizičke lepote svoje sestre Gete opisuje iznenađujuće brutalno i bezosećajno:

„Sie war groß, wohl und zart gebaut und hatte etwas Natürlichwürdiges in ihrem Betragen, das in eine angenehme Weichheit verschmolz. Die Züge ihres Gesichts, weder bedeutend noch schön, sprachen von einem Wesen, das weder mit sich einig war, noch werden konnte. Ihre Augen waren nicht die schönsten, die ich jemals sah [...]. Was ihr Gesicht aber ganz eigentlich entstellte, so daß sie manchmal wirklich häßlich aussehen konnte, war die Mode jener Zeit [...]“ (Goethe 2007: 251–252).

Ona je pritom bolno svesna svojih fizičkih nedostataka, posebno u odnosu na prijateljice¹⁰, mrzi svoj lik u ogledalu, sablažnja se nad njim, smatra da izgleda užasno, potpuno deformisano, pita se da li bi takva uopšte trebalo da izide (Berger 2007: 185). Međutim, narator konstatuje da bi brat bio iznenađen kad bi znao koliko mlade gospode potajno i izdaleka obožava gospođicu Gete. Ponekad je čak i sama naslućivala da ju je poneki gospodin smatrao interesantnom, ali je to kvalifikovala kao čisto intelektualno-moralnu simpatiju (Isto: 140). Kornelijino interesovanje za muškarce predstavljeno je sa tračkom ironije, jer veruje da može da voli samo lepog i bogatog muškarca, a udvaranje onih koje te odlike nisu krasile, nije je oduševljavalo, ali joj je imponovalo (Isto: 188).

Kako u romanu, tako i u autobiografiji, posebno se, pored manjka spoljne privlačnosti, naglašavaju Kornelijina nežnost i krhkost, tako da se činilo da čak ne hoda, nego lebdi pomalo nadzemaljski. Često je patila od jakih glavobolja koje su je plašile.

Po očevom mišljenju bila je talentovana i inteligentna, baš kao i njen brat. Otac je verovao da će je najbolje pripremiti za udaju tako što će je obrazovati. Pritom je morao da pazi, jer bi višak obrazovanja mogao da je dovede na loš glas kao učenu devojkicu i time umanjiti šansu da nađe muža (Berger 2007: 186). Radi balansa u

9 „Aufrichtig habe ich zu gestehen, daß ich in mir, wenn ich manchmal über ihr Schicksal phantasierte, sie nicht gern als Hausfrau, wohl aber als Äbtissin, als Vorsteherin einer edlen Gemeinde gar gern denken mochte. [...] ihr fehlte was die Welt unerläßlich fordert“ (Goethe 2007: 791).

10 To je naglašeno i u Geteovoj autobiografiji: „Sie wußte [...], daß sie hinter ihren Gespielinnen an äußerer Schönheit sehr weit zurückstehe [...]“ (Goethe 2007: 252).

odnosu na učenost vežbala je svakodnevno tri sata na violini, uvežbala je krasnopis prepisujući po trideset strana dnevno, što je po ocu bila takođe dobra priprema za brak.

Međutim, u karakterizaciji Kornelije akcenat se stavlja pre svega na njen odnos prema udaji, jer je morala da se uda, to su i njeni roditelji očekivali od nje, to je očekivala i sama od sebe kao neki minimum koji mora da ostvari u životu (Isto: 188). Poigravala se mišlju da napiše jedan roman, ukoliko se pokaže dovoljno talentovanom, ali je morala da se odrekne tih ambicija, jer bi one samo otežale toliko priželjkivanu udaju. Ovo samoograničenje je u skladu sa duhom vremena, koje je uskraćivalo ženi bilo kakvu društvenu ulogu i vezivalo je isključivo za domen kuće i porodice, što kod Kornelije rezultira unutrašnjim konfliktom i dubokim nezadovoljstvom. Ona je jedina od prijateljica koja ne sudeluje u ismevanju trudne Suzane Brant tokom susreta na ulici, jer saoseća sa tuđom patnjom a i jer postoji neko ko je nesrećniji čak i od nje (Isto: 196). U Suzaninom pogledu i držanju ona vidi znakove bola koji i nju samu mori.

Lik Kornelije je predstavljen jednim delom kao korespondentan, a drugim kao kontrastni u odnosu na Suzanu Margaretu Brant. Kornelija, za razliku od brata, poseduje empatiju i priželjkuje blažu kaznu za čedomorku. Ona u Suzani vidi više od književne inspiracije, njene reakcije su humane i prožete razumevanjem, iako je svaki vid ranije identifikacije u međuvremenu nestao. Prisustvovanje zastrašujućem činu pogubljenja motivisano je isključivo željom da udovolji bratu, a ne ličnim interesima. Međutim, užas koji oseća pri posmatranju dekapitacije ubrzo biva ublažen spoznajom da je Šloser voli.

U epilogu se ukratko opisuje Kornelijina tragična sudbina: nakon udaje za Šlosera ona upoznaje sve negativne strane toliko priželjkivanog bračnog života. Shvata da je pogrešno mislila da je Šloser zainteresovan za njen duh, a ne za telo. Fizička ljubav izaziva u njoj gađenje, jer je Šloser spopadao poput životinje, tako da ona nije umela da ga uteši u krevetu (Berger 2007: 188–189). Takođe se pokazalo beskorisnim sve ono čemu ju je otac učio pripremajući je za brak. Šloser je od nje zahtevao da zna nešto sasvim drugo: kako da se štedljivo vodi domaćinstvo. Ozbiljno narušenog zdravlja, Kornelija umire 1777. godine, dve nedelje posle porođaja. U trenucima kada oseća da joj se bliži kraj, ponovo se upoređuje sa Suzanom Brant i pokušava da bude jaka kao ona dok je koračala u smrt, umirući u približno istoj dobi

kao i čedomorka.

Odnos Kornelije i Volkfanga prožet je međusobnom ljubavlju, koja sadrži čak i incestuozne crte, ali i ljubomorom i kompeticijom. Od svih članova porodice Kornelija se najviše raduje bratovom povratku,¹¹ iako njena sreća sadrži i skrivenu ličnu korist – šansu za sklapanje novih poznanstava sa njegovim prijateljima-neženjama. Kako u romanu, tako i u autobiografiji, opisuje se nadopunjavanje njihovih različitih naravi. Kornelija je za Volkfanga njegov anđelak, srodna duša, njegov *alter ego* i stoga bi trebalo da zauvek pripada samo njemu.¹² Posle njene udaje on se oseća napuštenim i izdanim (Isto: 249).

Kornelija oseća ljubomoru prema bratu pre svega kada ga otac hvali, jer i brat i sestra teže priznanju upravo od strane očinskog autoriteta i pod njegovim pritiskom oboje osećaju potrebu za dokazivanjem.

S druge strane, Volkfanga se trudi da kod drugih stvori utisak da je ipak pametniji od sestre, uostalom, iz tog razloga su pesnici muškarci, a ne žene. Reaguje kiselo kad mu sestra javno osporava ulogu jedinog pisca u porodici i nije spreman da prihvati njeno kritičko mišljenje, lice mu se tad ukoči i pocrveni (Isto: 342). U oblasti, za koju sebe smatra ekspertom, ne trpi da mu iko protivreči, posebno ne sestra od koje očekuje isključivo podršku. Uzrok ovakvog ponašanja je pre svega neprestano roditeljsko glorifikovanje njegovog talenta, zbog koga nije imao potrebu i priliku da razvije sposobnost samokritike i uvažavanja tuđe kritike.

Johan Kaspar Gete koji se oslovljava titulom „gospodin savetnik“, u romanu je po prvi put prikazan u šetnji sa suprugom i ćerkom. Već i samo oslovljavanje, kao i njegov fizički izgled i ponašanje ukazuju na strogost kao jednu od dominantnih osobina ličnosti: „Der stattliche Herr Rat marschierte einen halben Schritt vor seiner lebhaften, wesentlich jüngeren Frau, er mit streng gemessenem, sie mit sanftem Gesicht“ (Isto:140).

Narator konstatuje da su mu obe titule (kupljena titula carskog savetnika i titula doktora oba prava) služile samo za ukras (Isto: 141–2), jer on nije nameravao da radi. Stoga njegovo visoko mišljenje o sopstvenom radu treba prihvatiti sa skepsom;

11 „Der Grund war ein Brief, der eben in der Post lag. Nicht an ihre Eltern, sondern an sie gerichtet. Ganz allein an sie“ (Berger 2007: 233).

12 Gete u svojoj autobiografiji piše: „[...] denn indem mein Verhältnis zu Gretchen zerriß, tröstete mich meine Schwester um desto ernstlicher, als sie heimlich die Zufriedenheit empfand, eine Nebenbuhlerin losgeworden zu sein; und so musste auch ich [...] empfinden, dass ich der Einzige sei, der sie wahrhaft liebe, sie kenne und sie verehere“ (Goethe 2007: 253).

gospodin savetnik Gete je po zanimanju bio rentijer, jer je živeo od svog nasledstva (Isto: 142).

Gospodin savetnik oslikan je pre svega u ulozi oca. Većinu svog vremena kojeg ima napretek, posvećuje pažljivom planiranju sinovljeve pravne karijeru. Nesrećan je što Wolfgang nije uspeo poput njega da doktorira, ali ga uprkos tome u društvu naziva doktorom, ne obazirući se pritom na sinovljevu nelagodu. Međutim, za razliku od sina, otac je sve u životu postigao u najvećoj mogućoj meri revnosnom i fokusiranom marljivošću i ponavljanjem (Isto: 141).¹³ Advokat po obrazovanju, otac provodi više vremena nad sinovljevim pravnim spisima nego Wolfgang. I sam umetnički nastrojen – svoju kuću doživljava kao hram muza, o čemu svedoči i njen naziv „Kod tri lire“ – uzdiže Wolfgangov talenat.

Skoro do bola voli Korneliju. Nije zadovoljan njenim ponašanjem, jer svaki put kad izlazi, odaje utisak kao da napušta zatvorske zidine da bi konačno kročila u slobodu. Zadatke koje joj zadaje, otaljava sa mučeničkim izrazom lica i demonstrativno neraspoložena (Isto: 186). Njegove vaspitno-obrazovne metode kod Kornelije i Wolfganga ne samo da rezultiraju frustracijama i nezadovoljstvom, nego postaju i predmet tračeva u društvenim krugovima, u kojima se kreće porodica Gete. Počinju da kruže priče da otac drži u kući svoju odraslu ćerku kao zarobljenicu. Ona je pritom prinuđena da po ceo dan krasnopisom prepisuje raznorazne besmislice kao neka robinja na galiji (Isto: 273). Nije ni čudo, Geteovi nose ludilo u krvi, otac je duševno oboleo čim ćerki zadaje takve zadatke (Isto: 274). U epilogu se ističe da smrt ćerke najdublje pogađa upravo oca koji se od tog udarca sudbine ne oporavlja sve do svoje skore smrti.

Gete će u svojoj autobiografiji pokušati da jezgrovito analizira očevu ličnost: „[...] ein zwar liebevoller und wohlgesinnter, aber ernster Vater, der, weil er innerlich ein sehr zartes Gemüt hegte, äußerlich mit unglaublicher Konsequenz eine ehrene Strenge vorbildete, damit er zu dem Zwecke gelangen möge, seinen Kindern die beste Erziehung zu geben, sein wohlgegründetes Haus zu erbauen, zu ordnen und zu erhalten [...]“ (Goethe 2007: 250). Rut Berger je velikim delom preuzela ovaj opis pri kreiranju lika oca. U romanu, međutim, deca još nisu dovoljno zrela da bi imala razumevanja za očevu strogost i zahtevnost iza kojih su se krile dobre namere.

Odnos prema supruzi se ne tematizuje posebno, ali se iz jedne rečenice

13 Geteovo viđenje oca u romanu takođe je preuzeto iz autobiografije: „[...] denn er hatte alles nur durch unsäglichen Fleiß, Anhaltsamkeit und Wiederholung erworben“ (Goethe 2007: 38).

naratora vidi da gospodin savetnik smatra da se ona ne ponaša u skladu sa svojom društvenom pozicijom. S obzirom na svoje poreklo iz ugledne frankfurtske porodice, gospođa Gete se često ophodi previše „narodski“ (Berger 2007: 143).

Otac i majka su prikazani kao opozitni likovi, kako fizički, tako i u svom odnosu prema deci: majčin blag odnos pun ljubavi predstavlja kontrast očevom autoritetu. Ona je živahna, znatno mlađa od oca, blagog izraza lica. **Katarina Elizabeta Gete** se u romanu oslovljava pre svega kao majka i gospođa Gete, tako da je težište karakterizacije upravo na njenim ulogama unutar porodice. Požrtvovana i puna ljubavi, ona u porodičnoj konstelaciji često ima ulogu posrednika između oca i dece, uglavnom brani sina od oca. Suprotni vaspitni stavovi roditelja opisani su i u autobiografiji: „Meine Mutter, stets heiter und froh [...] erfand eine bessere pädagogische Auskunft. Sie wußte ihren Zweck durch Belohnungen zu erreichen“ (Goethe 2007: 19). Međutim, Gete ne spominje svoj privilegovani položaj u odnosu na sestru. Po Volfgangovom ukusu nisu bile produhovljene žene, poput njegove sestre, njega su privlačile jednostavne i prizemne žene kao njegova majka (Berger 2007: 458). On je, dakle, pri izboru žena pre svega tražio one sa osobinama svoje majke, što predstavlja vrstu kompenzacije zbog nemogućnosti ostvarenja veze sa njom. Volfgangu se majka beskrajno divila i zbog njegove pozicije u Vajmaru. Kad je čula za ljubavnicu i vanbračno dete, bila je pomalo neprijatno iznenađena, ali se ubrzo ipak samo radovala (Isto: 460).

Prema Korneliji je ponekad kritički nastrojena, prebacuje joj da nije graciozna i koketna i da tako malo liči na nju. Dok je otac više vezan za Korneliju, dotle je majka privrženija Volfgangu, što pokazuje i njena reakcija na gubitak ćerke: „Sie konnte immerhin froh sein, dass es nicht ihr Lieblingskind, ihren Wolfgang getroffen hatte“ (Isto: 452).

Polarizovanje porodice Gete u dve pomalo neobične „koalicije mišljenja“ (Isto: 416) očigledno je i u njihovim suprotstavljenim gledištima o pogubljenju čedomorke Brant. Dok otac i ćerka priželjkuju ublažavanje kazne, dotle majka i sin navijaju za njeno sprovođenje. Stav gospođe Gete je, međutim, za razliku od sinovljevog, motivisan ličnim osećanjima gubitka: pošto joj je četvoro dece umrlo, ona nema razumevanja za žene koje ubijaju svoje tek rođeno dete.

Uz pomoć ekvivalencija i opozicija u oblikovanju lika Suzane Margarete

Brant, s jedne strane, i likova članova porodice Gete, s druge strane, Rut Berger je uspešno integrisala ovu sporednu radnju u glavnu radnju romana. Virtuozno se služeći tehnikom (modifikovane) montaže, autorka je umela da upotrebi intertekstualnost za kompleksnu i upečatljivu karakterizaciju likova i kreiranje komplikovanih interpersonalnih odnosa. Čitaoci koji poznaju Geteova dela kao i druge delove Geteove pisane zaostavštine, koju su pozitivisti brižljivo prikupili i počeli da izdaju još krajem 19. veka, skoro na svakoj stranici romana imaju „aha“-doživljaj. Intertekstualnost kao književna komunikacija među tekstovima vrši inkluziju tih pretekstova u intertekst romana, smanjujući na taj način stepen fikcionalnosti dela na račun isticanja njegove istorijske faktualnosti. Međutim, Rut Berger se nije zadovoljila samo pukim povezivanjem tih neobeleženih, i, samim tim, za neprofesionalne čitaoce nevidljivih citata, nego ih je na suptilan način ugradila u svoju poetiku, tumačeći i varirajući ih ponekad kritički ili ironično. Pritom treba da se istakne i autorkino umeće da svojom naracijom popuni fikcionalna „prazna mesta“ i to tako da se ne oseti stilski diskontinuitet u prikazivanju likova, porodične ali i društvene dinamike druge polovine 18. veka, ostavljajući u isto vreme i prostor za uočavanje bezvremenih ljudskih osobina, problematika i odnosa.

LITERATURA

Berger, Ruth (2007). *Gretchen : Ein Frankfurter Kriminalfall : Historischer Roman*. Reinbek: Kindler.

Goethe, Johann Wolfgang (1982). *Zum Shakespeares-Tag*. In: Johann Wolfgang Goethe:

Werke: Hamburger Ausgabe. Band 12: *Schriften zur Kunst und Literatur. Maximen und Reflexionen*. München: dtv.

Goethe, Johann Wolfgang von (1887). *Werke*. IV. Abteilung. 2. Band: *Briefe 1771-1775*.

Weimar: Hermann Böhlau.

Goethe, Johann Wolfgang (2002). *Die Leiden des jungen Werthers*. München: dtv.

Goethe, Johann Wolfgang (2007). *Aus meinem Leben : Dichtung und Wahrheit*. Frankfurt am Main: Deutscher Klassiker Verlag.

<http://www.jgoethe.uni-muenchen.de/leben/shakesp.html> (27. 6. 2012).

Julijana Beli-Göncz / Milica Pasula

DIE FAMILIE GOETHE IM ROMAN *GRETCHEN* VON RUTH BERGER

Zusammenfassung

Die zeitgenössische deutsche Schriftstellerin Ruth Berger beschreibt in ihrem Roman *Gretchen* aus dem Jahre 2007 das Schicksal der jungen Dienstmagd Susanna Margaretha Brand. Im breiten Spektrum prominenter historischer Gestalten der Frankfurter Gesellschaft aus der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts wird der Familie Goethe besondere Aufmerksamkeit geschenkt. In diesem Beitrag werden ihre Figuren charakterisiert und ihre interpersonellen Bezüge im intertextuellen Kontext dargestellt.

Schlüsselwörter: Ruth Berger, Familie Goethe, Figurencharakterisierung, interpersonale Bezüge